

FIGURA LUI VLAD ȚEPEȘ ÎN LEGENDELE SLAVE

Oana Mădălina Toma

Pe Vlad Țepeș îl cunoaștem mai bine din povești și legende decât din documentele oficiale ale epocii sale sau din alte feluri de scrieri¹. Legendele care îl au în centru au parcurs drumul literaturii populare: la început au circulat transmise din om în om (fiecare și-a lăsat o mică urmă în țesătura poveștii) după care cineva s-a gândit să rămână așezate într-un singur fel, pe care să îl știe toată lumea și le-a scris; în zilele noastre au ajuns și așa, și în forma lor orală, cea transmisă de la o generație la alta. Și astăzi imaginea domnului este prezentă în viața oamenilor, acolo unde poveștile despre curajul, vitejia, cinstea și onoarea lui mai țin încă magia serilor de iarnă. Și fiecare dintre noi a spus, măcar o dată-n viață, împins de disperarea unei constatări: *unde ești tu, Țepeș-Doamne?*

Primele povești despre domnitorul român – cronicile germane - vin de la sfârșitul celei de-a doua domnii a lui Vlad Țepeș și sunt cele care vor face generațiile următoare să îl cunoască numit și Dracula. Acestea au fost zămislite și răspândite din rațiuni politice și religioase, într-o lume medievală obișnuită cu cruzimea și setoasă de orori², cu menirea de a defăima și a schimonosi ceea ce nu puteau învinge. La baza acestor povești au stat false scrieri și istorisiri exagerate, tipărite și propagate în vremea lui Matei Corvin. Au fost larg răspândite și au cunoscut un succes real și de durată – dat fiind interesul oamenilor din toate timpurile pentru tot ceea ce este macabru, crud sau violent.

Aceste cronicile germane, care îl prezentau pe Țepeș ca pe un domn nedrept, egocentrist și iubitor de cruzime nejustificată, sunt urmate de cele slave. Deși născute independent unele de altele și din rațiuni diferite, și poveștile germane și cele slave au avut surse de informare comune și s-au inspirat din același fond folcloric³.

Povestirile slave au apărut la puțin timp după moartea domnului⁴. **Povestire despre Dracula voievod** – scrierea ce reunește mai multe legende despre faptele și viața lui Vlad Țepeș - a fost scrisă la 13 februarie 1486 de către un cleric ortodox,

¹ Radu Ștefan Vergatti, *Vlad Țepeș-Dracula, viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, Editura Minerva, București, 1996, pag. 49

² Emil Stoian, *Vlad Țepeș – mit și realitate istorică*, Editura Albatros, București, 1989, pag. 145

³ Idem, *op. cit.*, pag. 150

⁴ Cel mai vechi manuscris al unei cronici privind faptele lui Vlad Țepeș a fost recopiat de călugărul Efrosin în 1490, la Mănăstirea Berlozersc, dar există și alte manuscrise și variante ale povestirilor slave, scrise între secolele XV-XVIII

probabil român, aflat în serviciul lui Matei Corvin⁵. Textul a fost copiat de către călugărul Efrosin la 1490, după manuscrisul din 1486⁶ și a fost publicat pentru prima dată de A. D. Sedelnikov, în 1929. Au existat mai multe copii ale manuscriselor – cercetătorii ruși au numărat douăzeci și două, apărute între secolele XV-XVII⁷. S-a observat că în unele variante Țepeș este numit *voievod*, în altele *țar*; în unele acțiunea se petrece în Țara Românească, în altele – în Țara Grecească (confuzie datorată faptului că românii, ca și grecii, erau ortodocși); în unele variante povestirile au titlu, în altele – nu; cu cât versiunea este mai îndepărtată de secolele XV-XVI, cu atât povestea se apropie mai mult de legendă și Dracula se depărtează de Țepeș⁸.

La noi s-a publicat pentru prima dată manuscrisul însoțit de o traducere românească făcută de N. P. Smochină: *Elemente românești în narațiunile slave asupra lui Vlad Țepeș*, Iași, 1939. A urmat o ediție critică a lui P. P. Panaitescu – *Viața lui Vlad Țepeș (Povestire despre Dracula voievod)* în volumul *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*⁹, iar de mare importanță sunt studiile făcute de Ioan Bogdan și Nicolae Iorga.

Se crede că, la origine, cele istorisite în *Povestirea slavă despre Dracula Voievod* au fost scrise de un român ortodox care a trăit, probabil, în Transilvania¹⁰ deși ele își au originea în Țara Românească¹¹. Numele autorului se pare că era Martin (Martânco) – un român care a călătorit împreună cu Feodor Kurițan – un diac trimis în solie pe lângă regele Matei Corvin de cneazul Ivan III. Acesta se pare că s-a întors cu o scriere conținând poveștile despre Dracula¹². Inițiativa punerii în circulație a povestirilor poate să fi aparținut Elenei – fiica lui Ștefan cel Mare și nora lui Ivan III – promovând imaginea unui domn străin exemplar, era folositoare politic poporului rus¹³.

Există și o altă variantă a originii povestirilor, conform căreia ele ar fi provenit din Moldova lui Ștefan cel Mare, având drept scop propaganda în favoarea lui Țepeș.

Textul a fost scris în limba slavă a secolului XV – slava meridională, limba literară folosită și în țările române¹⁴ – înrudită cu slava carpatică și a avut drept surse de inspirație cronicile denigratoare germane și știri provenite din țările

⁵ Emil Stoian, *op. cit.*, pag. 152

⁶ Ștefan Andreescu, *Vlad Țepeș Dracula între legendă și adevăr istoric*, Editura Enciclopedică, București, 1998, pag. 207

⁷ Emil Stoian, *op. cit.*, pag. 153

⁸ Ioan Bogdan, *Scrieri alese*, Editura Academiei Române, București, 1968, pag. 475

⁹ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, pag. 214

¹⁰ P. P. Panaitescu, *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI, publicate de Ion Bogdan*, Editura Academiei române, București, 1959, pag. 198

¹¹ Ștefan Andreescu, *op. cit.*, pag. 224

¹² Nicolae Iorga, *Contribuții la legăturile literare românești cu rușii și ungurii*, Academia Română, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tomul XXI, pag. 196

¹³ Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, pag. 266

¹⁴ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 198

române, de la diplomații și solii timpului. Cu toate acestea, este o replică mai apropiată de realitate, total diferită de poveștile germane, care nu exagerează și nu urmărește același scop politic cu ele. În cadrul literaturii ruse, *Povestirea despre Dracula voievod* este considerată cea mai populară scriere a literaturii vechi, iar împreună cu alte câteva narațiuni contemporane reprezintă singurele producții slave de literatură profană din secolul XV. Tot ea este și prima scriere originală în limba slavă în care se vorbește despre țările române. Legende cuprinse aici au avut mare succes în vremea lui Ivan cel Groaznic, pe motiv că Dracula era privit ca un prototip al cneazului, al cărui model se pare că a și fost¹⁵.

*Povestirea slavă despre Dracula voievod*¹⁶ cuprinde 18 istorioare ce îl au în centru pe Vlad Țepeș, cu o introducere –lămurire asupra numelui de Dracula – și o încheiere despre familia voievodului și Țara Românească după moartea sa (XIX). Stilul în care sunt scrise amintește de cărțile populare ce vor cunoaște o largă răspândire în țara noastră, cu precădere în secolele XVI-XVII; sunt povestiri moralizatoare, care promovează imaginea unui domnitor corect, care nu pedepsește pe nedrept sau fără a-și face cunoscută judecata și motivul faptelor sale. Pentru toate acțiunile domnului există o explicație și o motivație – nimic nu e lăsat la voia întâmplării sau subânțeles. Cititorul este condus pe un drum în lectura scrierii; el trebuie să înțeleagă *de ce* se întâmplă faptele și să își însușească înțelepciunea sau exemplul care îi este oferit.

Țepeș cel din povestirile slave dovedește un deosebit simț al dreptății – el dă fiecăruia ceea ce merită, după puterea sa domnească. Pune să se bată un cui prin fesul – și capul – solilor turci (I) urmând tradiția răsăriteană creștină, care cere descoperirea capului celui de rang inferior în fața superiorului; cum se aflau la curtea lui, solii trebuiau să îl cinstească după tradiția noastră, nu după obiceiul lor. De aici, cititorul învață să își păstreze tradiția și să își cinstească neamul. Sultanul pornit să-și spele rușinea, răzbunându-și solii, își retrage armata sa numeroasă nu din fața micii oști a lui Țepeș, ci din fața curajului și hotărârii sale (înainte de atac, le spune oștenilor săi: *cine se gândește la moarte, acela să nu meargă cu mine!*¹⁷).

În afară de curaj, hotărâre și simț al dreptății, Țepeș apare înzestrat și cu o istețime ironică în unele cazuri - a se vedea povestea cu plata birului pe care o face el însuși, atacându-i pe turci în țara lor (III). E drept că pe turci îi nimicește, dar povestitorul ne spune că *pe creștini i-a mânat în țara lui și i-a așezat acolo...* pe pristavi i-a eliberat și i-a trimis la sultan să povestească: *dacă slujba mea îi va fi plăcută și eu încă îi voi mai sluji așa, după cum îmi este putința...*¹⁸.

¹⁵ Emil Stoian, *op. cit.*, pag. 154

¹⁶ Comentariul este realizat după traducerea făcută după manuscrisul de la Chirilo Belozersc, publicat de Sedelnikov, copiat de grămăticul Efrosin (cel mai vechi și mai complet manuscris), completat cu manuscrisele publicate de Ioan Bogdan (Rumianțev, Undolski, Tihonravov) din volumul *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, ediție revăzută și completată de P.P.Panaiteșcu

¹⁷ Ioan Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, Editura Librăriei Socecu & comp., București, 1896, pag. 126

¹⁸ P.P.Panaiteșcu, *op. cit.*, pag. 208

Ironică este și explicația dată slugii pe care o trage într-o țeapă mai înaltă ca să nu o mai deranjeze mirosul cadavrelor din celelalte țepe (X): *acolo vei sta, sus putoarea nu te poate ajunge!*¹⁹.

Țepeș dorea ca în țara lui să domnească liniștea dreptății și cinstei. Dacă povestea slavă amintește de cupa de aur aflată la o fântână din pustiu (IV), pe care, totuși, nimeni nu o fură, varianta românească o continuă și aflăm cum, în ziua în care cupa a dispărut, cei care au trecut pe lângă fântână au știut că Țepeș vodă nu mai e în viață.

Tot simțul dreptății dictează judecata corectă și în cazul neguțătorului ai cărui bani sunt furati (VII). Drept era ca hoțul să fie pedepsit – cum și este – dar vodă simte nevoia să verifice și cinstea neguțătorului. Fiind om cuminte, negustorul scapă cu viață, dar nu înainte de a i se da posibilitatea – și lui și cititorului – să tragă o concluzie: dacă se lăsa ispitit de galbenul în plus, avea o țeapă pregătită...

Din dorința de dreptate apar și pedepsele pentru femeile necinstite. Vodă nu face compromisuri: judecata se aplică la fel pentru toți: și femeile necinstite și cele leneșe își primesc pedeapsa (VIII, IX). Dreptatea era aceeași pentru toți și judecata se aplica la fel, indiferent despre cine era vorba: se spune că pedepsită pentru că l-a mințit a fost chiar femeia pe care vodă o iubea²⁰.

Dracula voievod respectă înțelepciunea care naște cuvinte alese și potrivite situațiilor. El îi pedepsește pe cei necuviincioși sau ale căror răspunsuri îl lezează (VI, XII). Își justifică fapta spunând că moartea lor nu e vina lui, ci a celor care i-au trimis știindu-i lipsiți de darul vorbirii sau de înțelepciune; el le scrie stăpânilor solilor trași în țeapă să *nu mai trimită la un stăpân înțelept în solie un om cu minte puțină și neânvățat*²¹, căci singur se face vinovat de moartea lui. Dar există și un revers: solul sortit țepeii își salvează viața dând dovadă de înțelepciune, ca și călugărul cel priceput la vorbă (XI, VI) care se dovedește un judecător corect, care nu uită că domnul țării nu dă socoteală decât lui Dumnezeu. La prima vedere, lucrurile par o simplă toană de-a voievodului, dar este știut faptul că solii trebuiau să fie diplomați desăvârșiți, ceea ce implică înțelepciune, cumpătare și un spirit deschis. Chiar dacă, aparent, sunt pedepsiți cei care nu răspundeau pe voia lui Țepeș, la o privire mai atentă observăm că aceia nu sunt obiectivi, ci dau glas gândurilor proprii, pe când faptele domnului sunt echitabile, gândite și nu pornite din impulsuri de moment. Ni se povestește cum au fost dați morții cei care, la porunca lui Țepeș, au ascuns comoara acestuia în butoiașe, dar nu ni se spune că aceasta urma să fie folosită în viitor, pentru o nouă ridicare a armatei pentru apărarea țării²².

Drept este Țepeș și atunci când nu mai domnește: atunci când un pristav năvălește la el în casă în urmărirea unui răufăcător, Dracula îl dă morții, spunând că

¹⁹ Idem, *op. cit.*, pag. 211

²⁰ Ion Stăvăruș, *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș – Draculea*, Editura Univers, București, 1978, pag. 182

²¹ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, pag. 212

²² Radu Ștefan Vergatti, *op. cit.*, pag. 236

nu trebuia să intre în casă ci să i-l ceară lui pe cel urmărit și el să îi decidă soarta... Judecata lui Țepeș este privită drept justă; la auzul vorbelor sale, Matei Corvin râde – deci, aprobă (XVII).

La istorisirea faptelor de curaj, îndrăzneală, izvorâte din ascuțimea minții, s-au adăugat și povești închipuite. Așa este ipotetica trecere a voievodului la catolicism (XV), la fel cum este puțin probabil ca oamenii lui să îl confunde cu un turc (XVIII)²³. Aceste întâmplări sunt menite să dea un exemplu de ce se întâmplă cu cei ce își părăsesc credința: îi așteaptă pedeapsa iadului veșnic: *a părăsit credința noastră ortodoxă și a primit înșelăciunea latină; ș-a depărtat de adevăr, a lăsat lumina și a primit întunericul*²⁴. Totuși, înțelegerea felului în care moare lasă loc unor comentarii: faptul că este omorât de ai săi duce cu gândul la o pedeapsă, dar, fiind omorât în timpul unei lupte, Țepeș este un posibil martir...

Astfel este prezentat Țepeș Vodă – Dracula în povestirile care îi istorisesc faptele. Avem aici imaginea unui domnitor medieval, așa cum apare el în ochii poporului său și așa cum îl adoptă și alte nații. El este crud, dar oamenii îl văd drept în cruzimea lui (XI) și rezultatul este apreciat: consecința domniei lui este aceea că în Țara Românească domnea dreptatea și liniștea. Acest fapt va impresiona și generațiile următoare domniei lui și îl va face un exemplu pentru alte popoare.

Ca să fie înțeles pe de-a-ntregul, Țepeș nu trebuie despărțit de lumea în care trăiește și nu trebuie uitată menirea lui. Este vorba de un ev mediu în care bătutul cuielor în capete și trasul în țepă erau obiceiuri răspândite²⁵, iar datoria lui ca domn era să poarte de grijă cum știa mai bine poporului și țării sale. Domnia lui Țepeș autoritară și aspră era o necesitate a timpului.

Personajul pe care îl promovează *Povestirea slavă...* este un erou care a servit drept model pentru crearea ulterioară a legendarului personaj sârb craiul Marco cel Viteaz (Marko Kralievici)²⁶ - cunoscut la noi ca Marco Viteazul²⁷; ei sunt eroii de al căror exemplu au nevoie oamenii timpului, sunt conducătorii pe care îi doresc și pe care i-ar urma. De altfel, în *Povestire...* sunt elemente care atestă o alcătuire populară; ea poate fi privită drept *un produs popular în neconținută prefacere*²⁸, care a inclus fapte dovedite istoric și a îmbinat realitatea cu închipuirea, lăsând posterității o imagine - exemplu a unui conducător puternic și iubit de popoare.

²³ Nicolae Iorga, *op. cit.*, pag. 197

²⁴ P.P.Panaitescu, *op. cit.*, pag. 212

²⁵ Ivan cel Groaznic fixează cu un cui pălăria de capul unui sol francez; un alt sol englez căruia i se amintește pățania francezului, răspunde că el este emisarul *vitezei regine a Angliei, care va ști să-l răzbuie* și astfel scapă de pedeapsă datorită ascuțimii minții... (Ioan Bogdan, *Vlad Țepeș și narațiunile germane și rusești asupra lui*, pag. 43)

²⁶ Marguerite Yourcenar, *Povestiri orientale*, Editura Humanitas, București, 2003, pag. 27

²⁷ I. Șiadbei, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Albatros, București, 1975

²⁸ Nicolae Iorga, *op. cit.*, pag. 198

TEMA POVESTIRILOR

- I. Dracula poruncește să se fixeze fesurile solilor turci de capete cu câte un cui
- II. Sultanul vrea să răzbune rușinea pățită de soli, dar nu îndrăznește să i se împotrivească lui Dracula
- III. Dracula îi păcălește pe turci că le aduce el însuși birul și îi atacă la ei în țară
- IV. Dracula pune să se bea apă dintr-o fântână aflată într-un loc pustiu din cupă de aur, pe care nimeni nu o fură
- V. Dracula curăță țara de cerșetori, vagabonzi și săraci, dându-i pe toți focului
- VI. Dracula pedepsește călugărul care judecă după mintea lui și îl răsplătește pe cel care judecă drept
- VII. Dracula face judecată dreaptă neguțătorului căruia i se furaseră banii din car și îi verifică cinstea
- VIII. Dracula pedepsește fetele și femeile care nu își respectă condiția – fetele care nu își păstrează fecioria, femeile adultere și văduvele necuviincioase
- IX. Dracula pedepsește femeia leneșă care nu își îngrijește bărbatul
- X. Dracula pedepsește sluga care se plânge de mirosul cadavrelor trase în țepă lângă masă
- XI. Dracula răsplătește un sol sortit țepii pentru că se dovedește luminat la minte
- XII. Dracula trăgea în țepă solii care nu își dovedeau ascuțimea minții
- XIII. Dracula dă morții meșterii care îi știau comoara ascunsă în butoiașe
- XIV. Dracula e prins și întemnițat de Matei Corvin
- XV. Dracula primește să treacă la catolicism și primește înapoi tronul Țării Românești
- XVI. Aflat în închisoare, Dracula trage în țepă șoarecii pe care îi prinde
- XVII. Dracula taie capului pristavului intrat în casa domnului în urmărirea unui răufăcător
- XVIII. Dracula moare ucis de ai săi din greșeală
- XIX. Despre familia domnului și Țara Românească după moartea sa

BIBLIOGRAFIE

1. Andreescu, Ștefan, *Vlad Țepeș – Dracula, viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, Editura Minerva, București, 1996
2. Bogdan, Ioan, *Vlad Țepeș și națiunile germane și rusești asupra lui*, Editura Librăriei Socecu & Comp., București, 1896
3. Bogdan, Ioan, *Scrieri alese*, Editura Academiei Române, București, 1968
4. Iorga, Nicolae, *Contribuții la legăturile literare românești cu rușii și ungurii*, Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, Seria III, tomul XXI
5. Panaitescu, P. P., *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI publicate de Ion Bogdan*, Editura Academiei Române, București, 1959
6. Stăvăruș, Ion, *Povestiri medievale despre Vlad Țepeș – Draculea*, Editura Univers, București, 1978
7. Stoian, Emil, *Vlad Țepeș – mit și realitate istorică*, Editura Albatros, București, 1989
8. Șiadbei, I., *Istoria literaturii române vechi*, Editura Albatros, București, 1975
9. Vergatti, Radu Ștefan, *Vlad Țepeș – Dracula, viața și faptele domnului român și ecoul lor în timp*, Editura Minerva, București, 1996
10. Yourcenar, Marguerite, *Povestiri orientale*, Editura Humanitas, București, 2003